

DROBNÉ SPISY

klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
www.kniznice.cz

Abeceda

A b c ^{če} ě d ^{ďe} ě e f g h i^a y k l i m
n ñ o p q r ^{eř} ř ſ ^{eš} š s ^{eš} š t ^{te} í v ^{ve} v
w x z ^{žet} ž ch. d ^{če} ě r ^ř r ^{eř} ř r^b s ^{eš} š í v
v súdný den všem svatým t. nebeské královstvie
A ^b bude ^c celé ^č čeledi ^d dáno ^ď dědictvie,
e ^ř Kristus kněz ^h t. Pán ^{t.} ovšem
ej, ⁱ farář, ^j jenž ^h Hospodin ⁱ ili^{1c} i ⁱ král ^k 5
všech ⁱ od ďábla ⁱ od kněží ⁱ vždy
l ⁱ lidí, ^m lákán ⁿ mnoho, ^ň nás ^o někdy ^o on,
protože nám dáva pokoj t. ctnostně každému člověku t. ctnostný
p ^r pokoj, ^ř rád ^s řádem ^š slúžil, ^š šlechtný,
t ^{jsa} tak ^{svými skutky} těleštný, ^{božstvie} ukázav ⁱ velikost ^{člověctvie} v sobě,
t. když jest umřel ^{ve} t. ny spasiti
x ^{il} 2^d ^z za ^{ny} 3 ^ž životem, ^{ch} chtě, ^{ch} jenž
proňž jsú všechny věci od něhož sú všechny věci
jest konec i počátek požehnaný na věky. 10

1 t. = točíš = *totiž, to jest* 2 ili = *neboli* 3 xil (ksil) = *vydechł (když umřel, vydával zvuk ks)* 4 ny = *nás*

a *i* je zde psáno bez tečky; tečka má v *Abecedě* funkci diakritického znaku

b není jasné, zda jde o nepodařený zápis (viz obr. na s. 6) různých stupňů palatálnosti („měkkosti“) hlásek *r* a *ř* (*r, ř, ř, ř*), nebo zda jde o různé pisařské varianty písmen *r* a *ř* (viz Výbor 2, s. 523 a 531; Daňhelka, s. 464)

c příklad pro písmeno (hlásku) *i*, který je znám pouze z textu *Abecedy*, zřejmě slavismus (církevněslovanský výraz), nebo dialektismus

d příklad pro písmeno (hlásku) *x*, vyslovovanou *ks*

Devět kusův zlatých

Z těchto kusův měj naučení, kterak máš živ býti a svéj duši prospěti.

Prvý kus zlatý: Ktož dá jeden halěr pro Buoh¹ za svého zdra-
vého života, ten více Boha uctí a své duši více prospěje, než by
po smrti toliko zlata dal, co by se jeho mezi zemí a mezi nebem 5
mohlo obdržeti².

Druhý kus zlatý: Ktož jedno slovo protivné pro Buoh strpí,
ten více Pána Buoha uctí, než by toliko metel³ o svůj život zbil⁴,
což by jich mohlo v největším lesě zrósti⁵.

Třetí kus zlatý: Ktož se menšiemu pokoří, ten více Boha uctí 10
a svéj duši více prospěje, než by z jednoho koncě až na druhý
konec světa putoval a v každěj šlépěji svú krev prolil.

Čtvrtý kus zlatý: Ktož dá Bohu svými všemi kusy vlásti, ten
ho více uctí a své duši více prospěje, než by veš⁶ svět pro Buoh
na hlavě zchodil⁷. 15

1 pro Buoh = Bohu 2 co by se jeho mezi zemí a mezi nebem mohlo obdr-
žeti = co se ho, tj. zlata, vejde mezi nebe a zemi 3 metel = holých větví urče-
ných k bití 4 o svůj život zbil = o sebe rozbil 5 zrósti = vyrůst 6 veš = všechen,
tj. celý 7 na hlavě zchodil = prošel křížem krážem, prochodil

Pátý kus zlatý: Ktož jednu slzu za své hříechy unoří¹, ten více Boha uctí a své duši prospěje, než by po smrti plakal tolik, až by jemu z uočí dvě řece tekle².

5 Šestý kus zlatý: Ktož sobě Pána Boha nade všecko stvoření draží³ a jemu se vešken⁴ poručí, ten více Boha uctí a své duši více prospěje, než by zaň matka Božie se všemi svatými prosila.

Sedmý kus zlatý: Ktož žádného bláznivě⁵ nesudí, ten více Boha uctí, než by byl jako svatý Vavřinec na roště pečen.

10 Osmý kus zlatý: Ktož milosrdenství kterémužkolivěk stvoření pro Buoh učiní, ten více Boha uctí a své duši více prospěje, než by byl do třetího nebe jako svatý Pavel vtržen⁶.

15 Devátý kus zlatý: Ktož se Božie vůli neprotiví, ten více Boha uctí a své duši prospěje, než by vešken⁷ svět, by byl jeho⁸, pro Buoh⁹ dal.

1 unoří = prolíje 2 dvě řece tekle = dvě řeky tekly 3 draží = váží si, považuje za drahé 4 vešken = zcela 5 bláznivě = nesprávně 6 vtržen = vynesen 7 vešken = celý 8 by byl jeho = kdyby jemu patřil 9 pro Buoh = Bohu

Jádro učení křesťanského

Bóh jest dobré, nad něž nemóž býti pomyšleno lepší. Boha milovati jest přikázanie Božie plniti. V Boha věřiti jest Boha najviece milovati. Bóh jest duch věčný, tověz¹ bez počátka i bez konce. Bóh jest všemohúcí, protože což by ráčil učiniti, to by
5 inhed² mohl učiniti. Bóh jest vševěducí, protože vie a zná všec-
ky věci, i ty, kteréž sú nám minulé, i ty, kteréž nám sú budúcie. Bóh jest každé věci dobré milovník, takže vše, což on jest stvo-
řil, to miluje. Bóh jest tak dobrý, že nemóž býti zlý, a nemóž
hřešiti ani lháti — neb jest nesmierně dobrý a nesmierně dobré
10 miluje. Bóh jest všudy bytem³, mocí, dobrotú i múdrostí. Bóh
jest v nebi s svatými radostí, s dobrými v zemi milostí, v pekle
se zlými pomstú. Bóh jest jediný v bytu a trój v osobách. Bohu
nemóž nižádný⁴ uškoditi. Bohu nenie nic potrebie. Bohu muší⁵
každý slúžiti: aneb čině, co se Bohu líbí, aneb⁶ trpě, jakož se
15 Bohu líbí. Bohu nemóž nižádný dosti rovně odplatiti. Bóh súdí
jedne vedlé⁷ skutkóv. Bóh božstvim netrpí bolesti.

¹ tověz = totiž ² inhed = ihned ³ všudy bytem = všude bytím ⁴ nižádný = žádný ⁵ muší = musí ⁶ aneb ..., aneb = buď ..., nebo ⁷ jedne vedlé = jedině podle

Trojičě svatá jest Otec, Syn, Duch svatý: tři osoby, jeden Bóh. Ač jsú tři osoby, Otec, Syn, Duch svatý, avšak jest jediný Bóh, jediný Stvořitel, jediný Pán a jediný Vykupitel.

Kristus Ježíš jest pravý Bóh a pravý člověk, rovný Otcí i Duchu svatému božstvím v moci, v dobrotě i v múdrosti, ale menší člověčenstvím. Kristus Jezus jest věčný božstvím, ale nevěčný člověčenstvím. Kristus Jezus jest Stvořitel i stvořenie, Stvořitel vedlé božstvie, jenž jest nepočalo býti¹, stvořenie vedlé člověctvie, jenž se jest počalo² mocí Ducha svatého v životě panny Marie. Kristus Jezus má v sobě božstvie, duši a tělo, ty tři věci, avšak jest jediný pravý Bóh a pravý člověk.

Cierkev svatá obecná jest sbor všech vyvolených k spasení a ta se na věky ot Boha neodlučí. Cierkev svatá na tré se dělí, takže jedna strana slove³ cierkev svatá svítěžilá, a ta jest sbor svatých všech s Kristem v nebeské radosti, jenž sú již svítěžili nad ďáblem, nad světem a nad tělem. Druhá strana slove cierkev svatá odpočívajících neb spících, a jest sbor všech blahoslavených v očištění, jenž slovú proto odpočívající neb spící, že již sobě skutečně blahoslavenstvie nezasluhují, ale čakají, aby pomocí svatých, jenž sú živi, byli vyzvobozeni. Třetí strana slove cierkev svatá rytěžijící neb bojující, a jest sbor vyvolených, jenž sú živi v světě a bojují proti ďáblu, proti světu, proti tělu, a tak proti hříechu. A proto každý z té cierkve bojovník slove rytěž krále velikého, Pána Jezukrista. Cierkev svatá obecná ještě nebyla jest aniž jest, ale bude plná, když v súdný den všichni světi⁴ vstanú z mrtvých, jsúce oslavni⁵ i na duši i na těle bez poskvrny, bez hříecha smrtdelného i bez všednieho; a v tu dobu již bude všěcka svítěžilá chot Kristova, s nímž bude na věky večeretí, to jest radosti věčné poživati, po niež nebude jiná radost. Cierkve svaté hlava jest Kristus proto, že jest najdůstojnější a že ji zpravuje⁶ a živí, dávaje jí i každému údu jejjemu duchovnie hnutie k dobrému, jakož hlava tělesná dává zprávu údóm těla, kterak mají činiti, a dává jim živost, takže nemohú bez hlavy živi býti

¹ nepočalo býti = *nezačalo existovat (nemělo počátek)* ² se jest počalo = *vzniklo*
³ slove = *nazývá se* ⁴ světi = *svatí* ⁵ oslavni = *uzpůsobení k slávě věčného života v božím království* ⁶ zpravuje = *řídí*

vedlé obecného běhu¹. Neb mohlo by se státi Boží mocí, že by některý úd byl živ, jsa oddělen od hlavy. V cirkvi svatě ten jest najdůstojnější, ktož více má ne zlata ani stříbra, ale ctnosti; a tak ktož jest najpokornější a nejvíce Boha miluje, toho Pán Bůh nejvíce povyšuje. Neb die² Spasitel: „Ktož se níží“ — tověz pokoren činí —, „ten bude povýšen.“ A panna Maria bohordicě die: „Ssadil jest mocné s stolicě a povýšil jest pokorných.“ V cirkvi svatě jest jeden pokrm, t. tělo Božie; jeden nápoj, t. krev Kristova; jedno rúcho obecné, t. láska; jedna kúpel, křest neb pokánie; jeden Pán i Otec, Bůh; a tak všichni světi sú synové Boží a cirkve svatě a jsú v duchovenství vlastní bratřie a sestry, a všeho zbožie duchovně spolu, ač rozličně, požívají.

V cirkvi svatě třie jsú světi stavové: manželský, vdovský a panenský. A čtvrtý změtencův a změtenic, ale již kajících.

15 Pět jest čichův tělestných, t. zrak, sluch, vonění, chut a dotknutí; a tak celý v čichu člověk móż hřešiti zrakem, sluchem, voněním, chutí a dotknutím.

Seďm jest darův Ducha svatého: múdrost, rozum, rada, síla, umění, dobrotivost a bázen³.

20 Seďm jest milosrdenství, jenž k tělu příslušejí: nakrmiti lačného, napojiti žieznivého, přijetí⁴ pocestného, odieti nahého, navštíviti nemocného, jíti k vězni a pochovati mrtvého.

Seďm jest milosrdenství duchovních, jenž k duši zvláště příslušejí: naučiti hlupého⁵, zpraviti pochybujícího⁶, tresktati⁷ hřešícího, těšiti zamúceného⁸, odpustiti vinnému, trpěti míle protivnosti⁹ a modliti se za přátely i za nepřátely.

30 Osm jest blahoslavenství: prvé chudoba ducha, druhé tičnost, třetí lkánie¹⁰, čtvrté lačnost spravedlnosti¹¹, páté milosrdenství, šesté čistota srdce, sedmé pokoj v duši, osmé trpenie protivnosti¹² pro spravedlnost.

¹ vedlé obecného běhu = *přirozeným způsobem* ² die = *říká* ³ bázen = *bohabojnost* ⁴ přijetí = *přijmout* ⁵ naučiti hlupého = *poučit neznalého* ⁶ zpraviti pochybujícího = *poradit pochybujícímu* ⁷ tresktati = *důrazně napomínat* ⁸ zamúceného = *zarmouceného* ⁹ trpěti míle protivnosti = *trpělivě snášet protivenství a příkoří* ¹⁰ lkánie = *pláč* ¹¹ lačnost spravedlnosti = *lačnost po spravedlnosti* ¹² trpenie protivnosti = *trpění či snášení protivenství a příkoří*

Sedm jest smrtných hříchův, jenž slovú hlavní, protože všěcky jiné hřiechy v sobě zavierají; a jsú tito: pýcha, lakomstvie, smilstvie, závist, lakota¹, hněv a lenost.

Sedm jest posvátných věcí: prvá jest křest, druhá bířmování, třetie manželstvie, čtvrtá kněžstvie, pátá kánie², šestá svátost těla Božieho, sedmá poslednie olejování³. 5

Šest hříchův jest z přivolení⁴ k ciziemu hřiechu: prvý bránění cizieho hřiechu, druhý pomoc cizieho hřiechu, třetí rada k hřiechu, čtvrtý potvrzování cizieho hřiechu, pátý nepomáhání staviti⁵ cizieho hřiechu, šestý netresktání cizieho hřiechu. A ktož těm šesti obyčejí⁶ přivoluje k ciziemu smrtnému hřiechu, ten smrtně hřeší. V příkladě: Ktož komu k smilství pomáhá vědomě, neb brání ho v smilství, neb radí jemu k smilství, neb potvrzuje ho, neb, moha staviti, smilstvie nestaví, aneb, maje a moha tresktati, netreskce, ten jest vinen smilstvím. Neb die sv. Pavel k Římenínóm, že netoliko ti, kteříž činie — t. hřiechy také smrtné —, ale i ti, kteříž přivolují těm, jenž činie, hodni jsú smrti. 10 15

Tři jsú částky svatého kánie: Tověz skrúšenie, to jest hřiechu srdečné želenie; druhá zpověď, to jest hřiechu vyznání před Bohem z pokory a před knězem, když móż kněz jmien býti; třetie dosti učinění, kteréžto záleží na modlitbě, na póstu, na almužně a na jiných dobrých skutciech. Modlitba jest zvláště proti pýšě, puost proti smilství, almužna proti lakomství, a spolu ti skutkové jsú proti všem hřiechóm. Kající pravý jest, ktož srdečně želě⁷ minulých hříchův a má pevný úmysl, aby nehřešil, a ufá Bohu⁸, že jemu jest hřiechy odpustil, a již plní všěcka Božie přikázanie. A posměvač jest kánie⁹, ktož se v hřiech smrtný navracuje — protož ten nenie pravý kající. A že lidem má najprvé ku pokání příležití¹⁰ hříchův veliké želenie a druhé nechtieti hřešiti, protož Spasitel milostivý, znaje srdečné želenie 20 25 30

1 lakota = obžerství 2 kánie = kání se (litování hříchů) 3 poslednie olejování = poslední pomazání 4 z přivolenie = z neodporování 5 staviti = zabránit 6 obyčejí = způsoby 7 srdečné želě = z celého srdce lituje 8 ufá Bohu = doufá v Boha 9 posměvač jest kánie = (ten) je zlehčovatel pokání 10 má ... příležití = má ... přínáležet

cizoložnicě, již sú chtěli ukamenovati, řekl jest jie: „Jdi, neroď
viece hřešiti¹.“

Dajž ten milosrdný Spasitel tomu, ktož bude toto písemce²
krátké čísti, aby je i spamatoval³ i skutkem, což jest dobrého,
5 naplnil. Neb tak věrně učině⁴, do smrti přebýval by zde v Božie
milosti a po smrti v věčné radosti. Amen.

klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
www.kniznice.cz

¹ neroďviece hřešiti = *víc nehřeš* ² písemce = *sepsání* ³ spamatoval = *vštípil si do paměti* ⁴ Neb tak věrně učině = *protože když by tak opravdu učinil*

ČESKÉ LISTY

klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
www.kniznice.cz

16. Přátelům v Čechách

(V Kostnici v klášteře minoritů, v žaláři, 24. června 1415.)

Mistr Jan Hus, v naději sluha Boží, všem věrným, jenž Boha a jeho zákon milují a budú milovati, žádost svú, aby v pravdě a v milosti Boží prospievali a do smrti statečně stáli.

Najmilejší!

- 5 Napomínám vás, aby se nelekali ani se ustrašiti dali proto, že sú mé knihy k upálení odsúdili. Pomněte¹, že sú svatého Jeremiášě prorocvie, jež jest Bóh kázal psáti, spálili, avšak sú toho, což jest prorokoval, neušli. Neb po spálení kázal jemu Pán Bóh tůž řeč — a ještě více přidav — popsati². Jakož se stalo:
- 10 an pravil, sedě u vězení, a Baruch svatý psal, jenž byl jeho písá. Toť psáno stojí: Jr 36. Take³ v knihách Machabeorum psáno jest, že sú spálili zákon Boží a ty, kteříž sú jej měli, mučili. Potom v Novém zákoně svaté pálili sú s knihami Božieho zákona. Take kardinálové tupili sú a pálili knihy svatého Řeho-
- 15 ře a chtěli sú všechny spáliti, ale Pán Bóh skrzě jediného jeho žáka Petra obránil jest⁴. Take svatého Jana Zlatouštího sbor

¹ Pomněte = *pamatujte si* ² popsati = *zapsat* ³ Take = *právě tak* ⁴ obránil jest = *uchránil, zachoval*

kněský¹ za kacěře jest potupil^{db}, avšak Pán Bóh milostivý jich lež po smrti svatého Jana jest ukázal.

Tyto věci majíce před očima, nedajte sebe uhroziti², aby, co jsem psal, nečtli, aneb aby jim knihy své dali k upálení. Pomněte, co jest Spasitel milosrdný nám na výstrahu pověděl (Mt 24), že před súdným dnem bude tak náramné trápenie, že od počátka světa nebylo, aniž potom bude, tak veliké, že, by to mohlo býti, i vyvolení byli by uvedeni v blud; ale budú dnové ukráceni pro vyvolené.

To pamatujíce, najmilejší, stójte pevně! Nebť úfám³ Bohu, žeť se vás Antikristova scola⁴ lekne a nechát vás u pokoji. A sbor z Konstancie do Čech nepřide. Nebť mám za to, žeť mnozí prvés⁵ z toho sboru zemrú, než na vás knih dobudú⁶. A z toho sboru rozletief se po světě jako čápi, a když zima přijde, poznajíť, coť sú létě⁷ učinili.

Znamenajte⁸, žeť sú svú hlavu^{dc} za kacěře potupili! Nu, odpovězte, kazatelé^{dd}, jenž kážete, že papež jest Bóh zemský, že nemóz hřešiti, že nemóz svatokupčiti, jako pravie juristy, že papež jest hlava všie cirkve svaté, již velmi dobře zpravuje, že on jest srdce cirkve svaté, již živí duchovně; že on jest studnice, z niež všecka moc teče a dobrota; že on jest slunce cirkve svaté; že on jest útočiště bez nedostatka, k němuž každý křesťan musí se utiekati.

Aj, již jest ta hlava sřata, Bóh zemský svázán^{de}, již jest v hřešiech ohlášen, již jest studnice přeschla⁹, slunce zatměno, srdce

1 sbor kněský = *shromáždění nejvyšších zástupců cirkve* 2 sebe uhroziti = *hrozbami se nechat zastrašit* 3 úfám = *důvěřuji* 4 scola = *škola (latinsky, z řečtiny)* 5 prvés = *dříve* 6 dobudú = *získají* 7 létě = *v létě* 8 Znamenajte = *vězte, považte* 9 přeschla = *vyschla*

^{db} Jan Zlatoústý byl (převážně ovšem z politických důvodů) sesazen synodou v r. 403 a 404

^{dc} papeže Jan XXIII., který byl koncilem v Kostnici 29. 5. 1415 sesazen a odsouzen k doživotnímu žaláři

^{dd} snad přímo narážka na to, co hlásali r. 1413 při kázáních Stanislav ze Znojma a Štěpán z Pálče

^{de} pozemským Bohem myšlen papež (viz vysvětlivku výše)

vytrženo a útočiště z Konstancie uteklo a již jest zavrženo, aby nižádný¹ k němu se neutíkal. Sbor ho potupil za kacéř, že jest odpustky a biskupstvie a jiné obroky² prodával; a ti sú ho odsúdili, z nichž mnozí sú od něho kupovali a druzí mezi jinými kupčili. Tu jest byl Jan, biskup litomyšlský, jenž jest dvakrát o pražské arcibiskupstvie tržil³,^{df} ale jiní sú ho předkúpili. Ó, proč sú 5
prvé břevna z svého oka nevyvrhli? Však jich právo⁴ die⁵: Jest-li kto, že by kterého dostojenstvie peněžmi dobyl, aby ho byl zbaven. Aj, prodavač i kupec i litkupník neb přimlucve⁶ zevně⁷ 10
pohanění budte! Svátý Petr pohaněl jest Šimona a proklel, že jest chtěl kúpiti; tito prodavače sú pohaněli a prokleli, a sami kupci a litkupníci sú ostali a take doma prodávají. V Konstanci jest biskup, jenž jest kúpil, a druhý, jenž jest prodal, a papež od svolení penieze vzal. Těž jest i v Čechách, jakož vám jest 15
svědomo⁸.

Ó, by Pán Ježíš byl řekl v sboru: „Kto z vás jest bez hříechu svatokupeckého, ten potup Jana papeže!“ Zdá mi se, že by jeden po druhém byl vyběhl⁹. I proč sú před ním klekali, jeho nohy líbali a najsvětějším otcem ho nazývali, věduce, že jest kacéř, morděr a němý hříešník¹⁰, jakož sú naň ty hříechy vynesli? 20
Proč sú ho kardinálové k papežství volili, věduce, že jest tak zlý morděr¹¹, že zabil jest najsvětějšieho otce^{dg}? Proč sú přepustili¹² jemu svatokupčiti, když jest byl papežem, jsúce rádce proto ustavení¹³, aby dobré radili? I zdali ti nejsú vinni, jenž sú i sami 25
s ním svatokupčili? Proč, dokud jest neutekl z Konstancie, nižádný jemu nesměl nic říeci než „najsvětější otče“? Ještě báli

1 nižádný = žádný 2 obroky = obroci, církevní úřady spojené s duchodem 3 tržil = handloval, ucházel se kupčením 4 jich právo = církevní právo 5 die = říká 6 litkupník neb přimlucve = dohazovač 7 zevně = zjevně, veřejně 8 jakož vám jest svědomo = jak je vám známo 9 byl vyběhl = vytratil se, zmizel 10 němý hříešník = sodomita 11 morděr = vrah 12 přepustili = dovolili 13 jsúce rádce proto ustavení = jestliže byli ustanoveni jako rádci

^{df} litomyšlský biskup Jan Železný, Husův odpůrce, který se dvakrát neúspěšně ucházel o úřad arcibiskupa, účastník koncilu v Kostnici
^{dg} papeže Alexandra V.

sú sě. Ale když ho ruka světská popadla z Božieho přepuštění¹ aneb vôle, tehdy sú sě spikli, mluvivše, aby nikoli nebyl puštěn.

Jistě, již sě zlost a ohavnost i hanba Antikristova oznámila: a na papeži i na jiných v sboru! Již věrné sluhy Božie mohou znamenati² řeči svého Spasitele, co jest mienil, řka: „Když uzříte ohavnost na místě spustilém³, jenž jest prorokoval Daniel, ktož čte, rozuměj.“ Ohavnost veliká jest: pýcha, lakomstvie, svatokupectvie; na místě zpustělým — to jest: v dostojenství, jenž jest pusto od pokory a od jiných ctností, jakož zřiemě⁴ vidíme na těch, jenž držie úřad a dostojenstvie⁵.

Ó, by bylo lze popsati zlosti, aby věrné sluhy Božie sě jich ostřiehali! Rád bych. Ale úfám Bohu⁶, že dá jiné po mně, statečnějšie, i že jsú nyní, jenž lépe oznámie zlost Antikristovu a nasadie svých životův k smrti pro pravdu Pána Ježíše Krista, jenž dá vám i mně věčnú radost. Amen.

Psán list na svatého Jana Křtitele^{dh} v žaláři v ókových v paměti té, že Jan take v žaláři v ókových pro Boží pravdu jest stát.

1 přepuštění = *dopuštění* 2 znamenati = *poznat, pochopit* 3 spustilém = *zpuštělém, pustém* 4 zřiemě = *zřetelně* 5 držie úřad a dostojenstvie = *zastávají úřad a hodnost* 6 úfám Bohu = *spoléhám na Boha*

^{dh} v pondělí 24. 6.

19. Přátelům v Čechách

(V Kostnici v klášteře u minoritů, v žaláři, 1. července 1415.)

Buoh s vámi!

A rač vám dáti odplatu věčnú, že jste mi mnoho dobrého činili! Ještě pro mě, ač snad mrtvého na těle, panu Janovi^{do}, věrnému a statečnému rytieři a mému dobrému dobrodějci, nedajte škodnu býti¹, prosím^t pro Pána Boha, milý pane Petře^{dp} 5 mincmejstre a paní Anno^{dq}. Take prosím, aby² dobře živi byli, Boha poslúchali, jakož ste slýchali.

Králové^{dr}, mé milostivé panie, děkujte ote mne ze všeho dobrého, jež jest mi činila.

Čeledi své pozdravte, i jiných věrných přátelów, jichž nelze 10 jest popsati³.

Prosím take všech, aby za mě Pána Boha prosili, u jehož svaté milosti skóre⁴ se shledáme s jeho svatú pomocí.

¹ pro mě ... panu Janovi ... nedajte škodnu býti = *nedopustíte, aby pan Jan z Chlumu utržel kvůli mně škodu* ² aby = *abyste* ³ popsati = *vypsat* ⁴ skóre = *brzo*

^{do} Jan z Chlumu (viz vysvětlivku na s. 123)

^{dp} Petr (I.) Zmrzlík ze Svojišína, mincmistr krále Václava IV., tj. vysoký královský úředník spravující horní a mincovní podnikání

^{dq} Anna z Frimburka (Mochova), žena Petra Zmrzlíka ze Svojišína

^{dr} česká královna Žofie Bavorská, manželka Václava IV.

Psán list v čakání odsúzenie na smrt v žalári, v okovách, jež, úfám¹, trpím pro Boží zákon².

Pro Pána Boha, nedajte hubiti dobrých kněží!

Mistr Hus, v naději sluha Boží.

5 Petre, amice karissime, pellicium tibi serva in mei memoriam!^{ds}

Pane Henrichu Lefel^{dt}, buď dobře živ s svú manželkú, a děkujit z dobroděnství³. Buoh buď tvá odplata!

Věrný příteli, pane Lidéri, s paní Margretú^{du}, s panem Skuočkem^{dv}, s Mikeskú^{dw} i s jinými, daj vám Pán Buoh věčnú odplatu z prácě i za jiné dobroděnství, kteréž ste měli se mnú!

Věrný a milý mistře Křišťan^{dx}, buď Pán Buoh s tebú!

Mistře Martínku^{dy}, učedlníče, pomni⁴, co sem tě věrně učil!

Mistře Mikulášidz, kněže Petře králově^{ea}, i jiní mistři a kněže, buďte slova Božieho pilni⁵!

15 Kněže Havlíku^{eb}, kaž slovo Božie!

Ó, všech prosím, aby byli ustavični u Božie pravdě⁶.

¹ úfám = *pevně věřím* ² Boží zákon = *Pismo* ³ z dobroděnství = *za dobrodění* ⁴ pomni = *nezapomeň* ⁵ buďte ..., pilni = *dbejte* ⁶ ustavični u Božie pravdě = *vytrvalí v boží pravdě*

^{ds} vzkaz pro Petra z Mladoňovic (Husova někdejšího žáka, později kostnického písaře ve službách Jana z Chlumu): Petre, příteli nejdražší, nechej si kožich na mou památku!

^{dt} Jindřich Lefl z Lažan, jeden Husových stoupenců, člen královské rady; na jeho hradě Krakovci (u Rakovníku) Hus snad v létě r. 1414 nějakou dobu pobyl ^{du} srov. vysvětlivku na s. 105

^{dv} blíže neznámý Husův příznivec; většina interpretů však předpokládá, že jde o mylný zápis jména Škopek (rozuměj: Jindřich Škopek z Dubé; srov. vysvětlivku na s. 118 a poznámku na s. 186)

^{dw} snad zeť Václava Češíře, nebo Mikuláš ze Stojčína

^{dx} Mistr Křišťan z Prachatic, univerzitní hodnostář a jeden z předních českých intelektuálů (mj. autor astronomických a lékařských spisů), Husův dlouholetý přítel

^{dy} Mistr Martin z Volyně, Husův blízký žák

^{dz} Mistr Mikuláš z Miličína, Husův žák a druhý kazatel v Betlémské kapli od r. 1411 (tj. vedle Husa, který zde kázal v letech 1402–1413)

^{ea} kněz Petr, kaplan královny Žofie

^{eb} kněz Havlík, kazatel v Betlémské kapli v letech 1413–1415

Komentář

Jan Hus (1370–1415) je v první řadě náboženský myslitel a církevní reformátor, nikoli spisovatel. Přesto Husovi věnují zvláštní pozornost každé souborné dějiny české literatury a Husova osobnost i jeho dílo utvářejí kánon našeho písemnictví, ba představují dokonce mezník v některých periodizačních koncepcích české literatury. Jaký je tedy význam Jana Husa jako literárního tvůrce?

Odpověď, které se na následujících stranách dobereme, zůstane nutně neúplná. Soustředíme se totiž jen na velmi malou část Husovy slovesné tvorby: na jeho drobnější díla psaná českým jazykem. Jde přitom o díla dnešnímu čtenáři nejpřístupnější — rozsahem, formou a konečností i jazykem (v porovnání s Husovými latinskými díly). O Husových dalších spisech, latinských i českých, detailnějších souvislostech biografických i historických pojednávají podrobněji práce citované v seznamu základní literatury (viz s. 154–155).

Středověká literatura, kam Husova slovesná tvorba patří, to není jen literatura v dnešním smyslu, tzv. krásná literatura. Literatura ve středověku plnila řadu funkcí a často dominovala jiná její funkce nežli ona estetická či zábavná. To platí také pro Husovy literární projevy. Účelem Husovy slovesné tvorby v češtině bylo předat posluchači nebo čtenáři určité poučení (nejčastěji ve věcech křesťanské víry a náboženské praxe), dát mu prostředek ke vzdělávání sebe i druhých, naměřovat jej hodnotově k uvědomělému životu v rámci křesťanského

společenství a přispět tak k jeho spáse. Tak jako Hus sledoval ve svém spisovatelském díle jiný cíl nežli pobavit či zprostředkovat posluchačům a čtenářům estetický zážitek a tím je vytrhnout ze všedního života, chápe zase dnešní historik, lingvista či literární vědec Husovo české spisování primárně jako dokument, a nikoli jako živý nástroj pastorační péče. Zaměření Husova psaní se tak míjí jak s potřebami dnešních čtenářů beletrie, tak i s optikou odborníků zabývajících se Husovým dílem a dobou. Jistou výjimku představují Husovy listy — nejosobnější a nejživotnější část jeho díla, která má současně i zřetelný dokumentární charakter.

Husovy české slovesné projevy představují oproti jeho latinskému dílu jen menší část z celého literárního odkazu této osobnosti. Vznikaly nejen z vnějšího popudu, ale především z důvodů niterných: z Husovy potřeby oslovit okruh stoupenců a dostat životní úloze duchovního průvodce a rádce; vznikaly však zčásti — a týká se to především některých listů — také pro útěchu a pro posilu sebe i druhých.

V pozdně středověkém písemnictví, kam Husovo dílo patří, byly rétorika a poetika stále ještě základem pro komponování literárních děl, třebaže šlo i o taková díla, která dnes vnímáme převážně jako věcné písemnosti. Jako každý vzdělaný a talentovaný slovesný tvůrce dokázal Hus jazykovými, rétorickými, poetickými prostředky i výstavbou textu umocnit obsah svých slov, usnadnit jejich zapamatování, přesvědčit, pobavit. To činí jeho literární projev, pokud se nám jazyk i věcný obsah sdělení něstanou nezdolatelnou překážkou, poutavý a zajímavý.

Školení, kterým Hus prošel a které ho připravilo na literární tvorbu, bylo latinské. Ať už psal latinsky nebo česky, základ této činnosti spočíval po ideové stránce na znalosti a studiu latinských děl (v první řadě Bible, církevních Otců a jiných autorit, kanonického práva, ba i současných myslitelů — především anglického teologa Johna Wyclifa /† 1384/) a na schopnosti uplatnit postupy dobové tradice výkladu autoritativních myšlenek a komentářové praxe. Tehdejší spisování nebylo produktem „tvůrčího psaní“ a Hus také nebyl žádným spisovatelem z povolání, pro kterého by byla slovesná tvorba ústřední činností: byl jedním z pražských intelektuálů přelomu 14. a 15. století, univerzitním učitelem a kazatelem, který povinnosti spojené s oběma těmito rolemi plnil svědomitě a invenčně. Univerzita a kostel (přesněji Betlémská kaple, která však nebyla tradičním farním kostelem) tvořily kulisy jeho literárních aktivit a určovaly i literární či intelektuální žánry, které Hus pěstoval. To, co dnes známe jako součást Husova

literárního díla, bylo do velké míry bezprostředním produktem jeho působení na univerzitě (latinská díla) a v Betlémské kapli (česká díla).

Univerzitu té doby přitom nechápejme jako instituci světskou; královnou věd zůstávala teologie, což ale neznamená, že se zde jen opakovaly staré pravdy. Univerzita byla prostředím s intelektuálním napětím; pěstovala diskuzi, polemiku a schopnost argumentovat. Současně je třeba dodat, že tehdejší chod univerzity propojoval její studenty s učiteli daleko více, než je tomu dnes.

A právě okruh Husových žáků a mladších i starších kolegů přirozeně vytvářel jednu z komunikačních sítí vymezujících Husovu slovesnou tvorbu. Jen částečně jinou skupinu adresátů Husových děl formovalo prostředí Betlémské kaple (založené roku 1391 a velkoryse zbudované — vešlo se do ní 1 500 až 2 000 lidí, což znamená pět až šest procent obyvatel tehdejšího pražského souměstí). Sousedila s kolejí českých studentů a byla místem určeným pro kázání v českém jazyce. Hus neměl jiný duchovní úřad. Za jeho působení (od roku 1402) se Betlémská kaple stala významným centrem náboženského života. Soustřeďovali se kolem ní Husovi příznivci z řad jeho univerzitních studentů, šlechtických i měštanských podporovatelů, ženy oddané duchovnímu životu, ale nepatřící do žádného z ženských řeholních řádů, i další věřící z okolí, kteří vyhledávali kázání v češtině. (Nezapomínejme, že Staré Město pražské, kde Betlémská kaple stála a stojí — její dnešní podoba je ovšem výsledkem rekonstrukce z přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století — obývali vedle Čechů především bohatí němečtí měšťané, kteří zde tehdy měli určující správní a politický vliv nejen na chod města, ale do jisté míry i na činnost církve — tento vliv však staroměstští Němci začali právě koncem prvního desetiletí 15. století ztrácet.)

Hus kázal v Betlémské kapli několikrát týdně (dvě kázání proslovil každou neděli), v době adventu a postu pak kázal denně. Když byl nucen na podzim 1412 opustit Prahu a své posluchače či stoupence, posteskl si v latinském dopise určeném svým přátelům-kolegům, kterým svěřil starost o Betlémskou kapli s koleji: „...maje horlivou snahu kázat slovo Boží, jsem pln tesklivosti, protože nevím, co mám činit.“ Při nuceném pobytu mimo Prahu u svých šlechtických přátel se Hus pustil do psaní rozsáhlých cyklických děl v češtině (jednak souboru kázání na neděle, jednak výkladu základních věroučných textů: Vyznání víry, Desatera a Otčenáše) i kratších, rovněž česky stylizovaných děl. Drtivá většina, snad 90 % Husových literárních prací napsaných českým jazykem tedy vznikla během necelých tří let a musela

být výsledkem horlivé práce, na kterou byl Hus připraven kazatelskou praxí — do té doby se totiž Husova literární činnost v češtině omezovala převážně na kázání.

Náš výbor se v zásadě drží chronologie Husových děl, kterou však lze v některých případech stanovit jen přibližně. **Abeceda**, stojící v čele výboru, vznikla buď v roce 1406 nebo 1412. Na první pohled dnes působí jako grafická či figurální báseň — ostatně takové básnictví se skutečně pěstovalo i ve středověku. V případě *Abecedy* však jde o krátký didaktický, mnemotechnický text určený jako pomůcka pro zapamatování českých písmen. Písmena latinské abecedy doplnil Hus novými znaky, které lépe a jednoznačně odrážejí hlásky příznačné pro češtinu (např. č, ř, š, ž — ty se zapisovaly zpravidla spřežkou, tj. kombinací nejčastěji dvou různých liter, které se spolu běžně nevyskytují: č = cz, ř = rs, rz). Hus zavedl místo spřežek písmena s tečkou, kterou umístil nad ty znaky latinské abecedy, které jsou výslovností blízké oněm souhláskám typickým pro češtinu (č = č̣, ř = ṛ̌ atd.) Tento, tzv. diakritický způsob zápisu hlásek cizích latině se objevuje také v soudobém latinském traktátu *Orthographia Bohemica* (Český pravopis), za jehož autora bývá někdy považován Hus, kdežto jiní badatelé Husovo autorství vylučují. Nelze proto s naprostou jistotou tvrdit, že Hus byl autorem výše popsané reformy českého pravopisu, jakkoli zde s tímto předpokladem pracujeme. Diakritický pravopis se prosazoval pomalu a stále mu konkuroval pravopis spřežkový; výrazněji se uplatnil až v 16. století pod vlivem praxe knihtiskařských dílen, bez přímé souvislosti s Husem. Husův princip diakritického pravopisu užíváme i dnes.

Aby Hus usnadnil zapamatování abecedy, sestavil také krátký věroučný text, který pod abecedou následuje a v němž první písmeno každého slova odpovídá příslušné hláске abecedy a celek tak představuje souvislou abecední řadu v potřebném sledu: „A bude celé čeledi dáno dědictvie...“ (tj. A-, b-, c-, č-, d-, ḍ- [psané *dě* vyslovujeme totiž *dě*] atd.). Blízká technika, jak si pomoci souvislého, pokud možno smysluplného textu (často veršovaného) něco důležitého zapamatovat, se užívala například pro sled svátků církevního roku a určení jejich pohyblivých dat — jména světců či názvy svátků se skrývaly v počátečních slabikách některých jednotlivých slov, z nichž se část textu skládala. K obdobnému prostředku, sekundujícímu paměti, se přiklonil už sv. Jeroným († 420) v jednom ze svých dopisů, aby vložil sled písmen hebrejské abecedy a jejich mystický význam.

Jak jsme upozornili už výše, Husovu *Abecedu* dnes můžeme číst — i proti její zamýšlené funkci — jako grafickou báseň svého druhu. Středověké písemnictví bylo kulturou rukopisnou, každý zápis textu byl originální mimo jiné svojí grafickou, vizuální podobou. Rozložení textu na stránce, kombinace různě velkých písmen a jejich barevné zvýraznění, připojení postranních či meziřádkových glos, to vše mělo usnadnit pochopení didaktického textu. Naše edice proto respektuje v zásadě rozvržení textu *Abecedy* v rukopise, který jsme zvolili za základ vydání (srov. obr. na s. 6). Jde o rukopis uložený dnes ve Vídni, v tamní Národní knihovně (Österreichische Nationalbibliothek).

Zrcadlo hříšníka (tzv. větší, označené tak pro odlišení od kratšího traktátu připisovaného také Husovi a nadepsaného v jediném známém rukopise stejně) je jedním z Husových nábožensko-výchovných traktátů věnovaných morálním a věroučným otázkám. Vzniklo zřejmě v polovině roku 1412, jak usuzujeme ze zmínky o sporech kolem prodeje a kupování odpustků.

Metafora zrcadla se užívala v antické literatuře a v Novém zákoně pro označení klamu či zdání — zkresleného, skutečnosti neodpovídajícího obrazu, vidění, vědění, poznání. Bylo to v souladu s tehdejšími filozofickými i fyzikálními předpoklady a technickými možnostmi: zrcadla mívala malé rozměry a byla vyrobena z materiálů, které zobrazovaly objekty jen velmi nedokonale (měď, bronz, stříbro, zlato, ...). Nepochybně od konce 12. století pak získala metafora zrcadla pozitivní význam a slovo zrcadlo se začalo objevovat v následujících stolecích jednak v názvu encyklopedických děl, jednak v názvu děl nábožensky či morálně vzdělávacích, určených přímo či nepřímo laikům. Označením zrcadlo (lat. *speculum*) se teď už poukazovalo k úplnosti, celosti, k věrnému zachycení a zprostředkování pravdy. V české středověké literatuře máme vedle latinských děl, která se představují jako *Speculum* (Zrcadlo), jejichž česky psané protějšky, zpravidla překlady a úpravy latinských vzorů: *Zrcadlo člověčieho spasenie*, *Zrcadlo Panny Marie*, *Zrcadlo svatého Augustina*, *Zrcadlo všeho křesťanstva* aj.

Také Husovo větší *Zrcadlo hříšníka* je překladem a adaptací. Zakládá se na latinském díle 12. století *Speculum peccatoris* (Zrcadlo hříšníka), dobře známém v českých zemích pozdního středověku a nejčastěji tehdy připisovaném sv. Augustinovi (354–430), jednomu z nevlivnějších myslitelů oné doby. Dodnes se v našich rukopisných sbírkách dochovaly nejméně čtyři desítky rukopisů Pseudo-Augustinova *Speculum peccatoris*, které pocházejí ze 14. a 15. století.

Hus také nebyl jediný z tehdejších učenců, kdo po této předloze sáhl; z pozdního středověku známe například zpracování německé či francouzské, ba existuje i jiný soudobý český překlad, který se od Husova překladu liší. Hus se předlohy držel věrně jen v první a poslední třetině spisu, prostřední část je naopak jejím volným zpracováním, které obsahuje myšlenky a motivy nenacházející se v latinském vzoru. Na Husově adaptačním postupu (v obecné rovině) lze pěkně vidět, jak nesamozřejmě můžeme označení „překlad“ užívat pro starší, předmoderní epochu.

Drobný soubor devíti sentencí, pojmenovaný v některých rukopisech **Devět kusův zlatých**, je také překladem i adaptací a vyústěním starší tradice gnómičkého shrnutí základních principů života křesťana, jeho vztahu k Bohu a k bližnímu. Předlohou bylo Husovi latinské dílko známé jako *Novem puncta* (Devět bodů /zásad/), nejčastěji připisované slavnému učenci 13. století Albertovi Velikému a rozšířené v pozdním středověku také v dalších jazykových verzích (německé, francouzské, anglické, katalánské aj.). Litaňicky se opakující slůvko „ktož“, jímž začínají jednotlivé sentence Husova zpracování, a návratný, mírně se obměňující obrat „ten více Boha uctí a svůj duši více prospěje“ rytmižují text budovaný na zdánlivě paradoxních antitezích a usnadňují jeho zapamatování. Pro svou krátkost a myšlenkový i literární půvab se *Devět kusův zlatých* stalo velmi oblíbeným Husovým dílem a bylo přebíráno a přepracováváno jinými významnými českými spisovateli (např. Petrem Chelčickým); v průběhu 16. století pak vznikly písňové adaptace, které se dlouho udržely v oběhu.

Název díla **O šesti bludiech** je sice pozdní, ale odráží původní název Husova latinského textu *De sex erroribus*, který byl autorovi vychodiskem pro staročeskou úpravu. Jde o nejrozsáhlejší a nejnáročnější z textů, které zde uveřejňujeme. Byl zřejmě určen studentům, farnímu kléru nebo vzdělanějším laikům. Geneze traktátu, nakolik ji dokážeme sledovat, je zajímavá. Zřejmě v roce 1412 nechal Hus na stěny Betlémské kaple napsat text výše zmíněného latinského díla *De sex erroribus*. Šlo o soubor promyšleně uspořádaných výroků různých církevních autorit, které Hus užíval jako argumenty v některých sporných otázkách křesťanské víry a životní praxe, jako byla problematika stvoření, podstaty víry, oprávněnosti odpuštění hříchu, předpokladů poslušnosti a především praxe směřování duchovních milostí za hmotné statky (tzv. svatokupectví). Hus toto latinské dílo

záhy přepracoval, jednotlivé autoritativní sentence, sestavené do šesti oddílů, přeložil do češtiny a doplnil je úvodní souhrnnou úvahou a výkladem. Z původního souboru sentencí tak vytvořil text traktátové povahy, v němž se často odvolává právě na ony původní latinské nápisy na stěně. To dobře dokládá jak význam Betlémské kaple pro Husovu literární činnost, tak důležitost audiovizuální komunikace pro Husa a jeho posluchače.

Upozorníme ještě, že v traktátu *O šesti bludiech* se odrážejí všechny tendence Husova výkladového stylu: systematicčnost a názornost při představení látky, snaha informačně ji vytěžit; sémantický rozbor základních pojmů, opakování a sumarizace, určitá naléhavost. Hus položil důraz na informační úplnost, a to i na úkor srozumitelnosti, jak je patrné zvláště ze závěru traktátu. Příznačné také je, že řadu výroků autorit citoval Hus zprostředkovaně — převzal je ze základní sbírky středověkého církevního práva, tzv. *Dekretu Gratiánova*. Takový postup byl však u tehdejších vzdělanců běžný. Protože nedisponovali rozsáhlými knihovnami (a také z pracovních ekonomických důvodů), sahali, pokud se chtěli opřít o nějaký autoritativní výrok, právě po různých souborech a výběrech takových výroků.

Jádro učení křesťanského podává stručné základní dogmatické a katechetické poučení o Bohu, svaté Trojici, církvi, pěti tělesných smyslech, sedmi darech sv. Ducha, sedmi hlavních (smrtných) hříšcích, sedmi svátostech atd., jak to bylo ostatně příznačné pro pozdně středověkou katechetickou produkci, která se neomezovala jen na základní věroučné texty (Vyznání víry, Desatero a Otčenáš). *Jádro učení křesťanského* tak představuje třeš základního vědění tehdejšího křesťana. — Hus zde shrnul vše, co měl pozdněstředověký křesťan vědět nad rámec Desatera, Otčenáše a Apoštolského vyznání víry, co měl mít na paměti, aby mohl dojít spásy. Hus přitom z části vyšel ze svého dřívějšího *Výkladu na vieru*. Ze závěru *Jádra* pak jednoznačně vyplývá, že Hus v případě tohoto díla počítal nikoli s posluchačem, ale se čtenářem, tedy s gramotným laikem — včetně žáků nižších škol — nebo s farním klérem, např. s venkovskými faráři. Zajímavý je v této souvislosti zápis *Jádra* bezprostředně po *Abecedě* hned ve dvou rukopisech.

Knížky proti knězi kuchmistrovi představují jediný doklad Husova česky psaného spisu výrazně polemického rázu. Východiskem je invektiva — obvinění ze strany bývalého kněze, který pracoval jako

správce kuchyně nebo kuchyňský písař na některém šlechtickém sídle. Tento kněz-kuchmistr tvrdil, že „Hus je horší než ďábel“. Hus naproti tomu hájí pomocí úryvků z Písma a citací patristických autorit protikladnou tezi, že „nejhorší člověk je lepší než ďábel“. Polemika je založena na zdůrazňování slabin myšlenkových východisek protivníkovy teze, dále na opakování a variování argumentů. Přes lákavý název, který dílu dal první vydavatel K. J. Erben, působí *Knížky proti knězi kuchmistrovi* někdy rozvěkle a únavně, místy si však podržely i zřetelnou výrazovou dynamiku, spojenou s domýšlením protivníkovy invektivy, kterou Hus knězi-kuchmistrovi s ironickou důsledností vrací zpět. Čtenář pak občas zaváhá, zda je některá pasáž dokladem Husova humoru, ironie až sarkasmu, nebo naopak malichernosti.

Knížky proti knězi kuchmistrovi mají výrazně osobní a časovou povahu, obsahují biografické zmínky týkající se nejen Husovy nedávné osobní situace, ale i aktuální historické narážky. Dobře odrážejí výstavbu Husových latinských polemických děl. Sama geneze *Knížek* ovšem vyvolává řadu otázek. Předpokládá se, že vznikly v červenci až srpnu 1414. Unikátní textový pramen, tisk vydaný téměř sto let po Husově smrti, díky němuž text *Knížek* známe, přitom naznačuje, že toto dílo mohlo mít prvotně podobu listu. Snad Hus sám se záhy rozhodl přetavit list v polemický traktát. Nelze však ani vyloučit, že nám známá kompozice je až dílem některého z Husových stoupenců.

Podobně u některých pouze latinsky dochovaných Husových dopisů lze důvodně předpokládat, že jejich geneze byla složitější: byly napsány původně česky a jejich dochovaná latinská podoba je až sekundární.

Soubor Husových **českých listů** (který je, jak právě naznačeno, zcela jistě neúplný) představuje komunikát unikátní z více hledisek. Přes polovinu Husových českých listů pochází z posledních devíti měsíců jeho života, kdy pobýval v Kostnici. Tam odešel v polovině října 1412, aby se zúčastnil tamního koncilu a hájil se proti obvinění z kacířství. Tyto listy nás zpravují nejen o Husových osobních stycích, ale bezprostředně dokumentují také fazety jeho osobnosti, mnohdy přímo pisatelovo psychické rozpoložení: starost o přátele a stoupence, zklamání, pochyby, obavy, strach, naději, důvěru v Boha, odhodlanost a neústupnost; ale také smysl pro humor, ironii, sebeironii, sarkasmus, zálibu ve slovních hříčkách. Kostnické listy jsou dokladem žité víry, nepolevující pastorační péče, utvrzení vztahu já–ty.

Husovy české listy, soustředěné do našeho souboru, nejsou jednotným celkem. Vznikly v průběhu pěti let a byly určeny různým lidem. Převažují kolektivní adresáti, skupiny Husových stoupenců (Plzeňští, Pražané apod.), ale objeví se několikrát i adresát individuální (přední český šlechtic a Husův blízký přítel Jindřich Škopek z Dubé). Tyto listy nemají (s výjimkou psaní zemskému soudu) podobu dopisů důsledně odrážejících epistolární umění, jež bylo ve středověku pěstováno a vyučováno pro administrativní a právní styk při různých příležitostech veřejného života. Jen výjimečně jsou Husovy listy věnovány praktickým otázkám — což však neznamená, že jde o fiktivní literární dopisy, jak je znala už antika. Stojí nejbliž kratším novozákoním epistolám a některým listům církevních Otců. Do jisté míry také odpovídají dnešní představě o psaní dopisů (dnes už, pravda, nahrazovaném jinými komunikačními kanály). Nesmíme však zapomínat, že Hus v listech vždy vystupuje v určité roli — v případě dopisů určených kolektivnímu adresátovi jde o veřejný, nikoli soukromý projev, ovšem o projev důvěrné komunikace (s výjimkou listu zemskému soudu). Familiárnost je nejvýraznější v listech určených Jindřichu Škopkovi z Dubé, které obsahují nejvíc zmínek odkazujících k faktům mimo vlastní text dopisu. V souvislosti s větším uplatněním subjektivních faktorů v důvěrném epistolárním stylu zůstává pro české listy adresované Jindřichu Škopkovi příznačná autorova tendence užívat aktualizované, estetizované prostředky a posílit výrazovou stránku textu. Můžeme to dobře pozorovat ve veršovaných pasážích, citátech (latinských i českých).

Většina Husových dopisů reaguje na aktuální události, obsahuje proto nejvíc časových narážek. To je patrné i z naší edice, kdy právě k listům bylo třeba doplnit četné věcné vysvětlivky.

Husovy české listy jsou provázány s jeho ostatními drobnými českými díly nejen tematikou, ale také shodnými stylizačními, rétoricko-poetickými postupy. Např. v listu Pražanům asi ze září 1414 staví Hus sdělení jako kazatel na biblické citaci (z Jeremiášova proroctví) a na anafoze, podobně jako např. ve větším *Zrcadle hříšníka* nebo v *Devíti kusech zlatých*. Paralelní slovní spojení postupují jako motto celý text a člení ho do uzavřených myšlenkových oddílů s týmž začátkem: „Stójte na cestách...“, resp. „Stójte na cestě...“.

Husův pečlivý výběr lexikálních prostředků lze ukázat na dalším příkladu. Na začátku listu Plzeňským z října 1411, kde Hus brojí proti roztržkám uvnitř skupiny plzeňských stoupenců církevní reformy, výrazově variuje a uvádí postupně tři synonyma pro slovo pospolitost: svornost, sjednání, jednota.

Při pozornějším čtení Husových děl, zařazených do tohoto výboru, si rychle všimneme, že autor některá témata a myšlenky opakoval (resp. zmiňoval porůznu ve vícero textech), nebo že s oblibou citoval některé biblické pasáže.

Právě na uvádění týchž biblických citátů v různých dílech lze náznorně doložit dobový způsob učeneckého citování kratších biblických pasáží v českém jazyce. Bible existovala na začátku druhého desetiletí 15. století už ve trojím českém překladu (nejstarší překlad celé Bible do češtiny vznikl nejpozději kolem roku 1360). Husovi, stejně jako každému vzdělanci středověké Evropy spadajícímu pod římskou církev, bylo bližší latinské znění Bible (tzv. Vulgáta). Přes různorodé dobové pokusy o české biblické přetlumočení zůstávala latinská verze Bible textově a významově spolehlivější, byla posvátným textem, posvěceným tradicí a doprovázeným početnou výkladovou a komentářovou literaturou. Některé části Bible (zejména ty novozákonní) znal Hus bezpochyby nazpaměť, a z paměti proto překládal podle potřeby některé biblické pasáže z latiny do češtiny.

Tak se setkáme v listu Pražanům z listopadu 1412 a v *Knížkách proti knězi kuchmistřovi* (asi z léta 1414) s úryvkem z Matoušova evangelia 10,24–25, v rozdílné podobě (přitom v *Knížkách* jde spíše o parafrázi, kdežto v listu Pražanům o — z dnešního pohledu — citaci):

Nenie učedník nad mistra, ani sluha nad pána svého. [...] Poněvadž otce čeledního Belzebubem jsú nazývali, čím více čeledíny jeho? (list Pražanům, viz s. 95)

Nenie sluha větší než pán jeho, ani učedník větší jest než mistr jeho. Neb poněvadž hospodáře nazývali sú Belzebubem, ovšem více i učedníky jeho tovéz budou nazývati. (*Knížky proti knězi kuchmistřovi*, viz s. 66)

Jindy zase Hus přestylozoval část verše z Matoušova evangelia 16,26:

Co platno jest člověku, ač vešken svět zísťe, a své duši uškodí! (list Plzeňským, asi z října 1411, viz s. 85)

Co platno jest člověku, by vešken svět získal, a své duši uškodil? (*Knížky proti knězi kuchmistřovi*, viz s. 74)

Takových příkladů bychom našli víc, i v rámci jednoho díla, kdy se Hus k některému výroku či biblickému úryvku vrací a variuje jej. Z uměleckých postupů, kterých Hus s oblibou užíval, zmiňme příznačný prostředek středověké prózy — gramatické paralelismy, které se sekundárně projevují jako rým (resp. asonance):

...jimž se více líbí smilstvie než duše zdravie, jimž více se líbí zbožie než čisté svědomie, jenž se více táhnú k obrokóm než do nebes k prorokóm? (*Zrcadlo hříšníka, tzv. větší, viz s. 18*)

[Hříšný] jenž jest hotov k zlosti a nebrzek k ctnosti, hotověji k stolu nežli k modlení Bohu; jenž jest silen k pití, a mdel k náboženství; jenž jest bdící k básniem, a spánliv k Božiemu slovu; jenž jest hotov k mluvení, ale zpozdíly k Božiemu chválení, hotov k hněvu a k utrhaní, a nehotov k modlení; závisti milovník, chudých protivník, jenž drástu neb mrvu v ciziem oku znamená, a v svém nevidí břevna; jichž činy tupí, a své velebí; jiné jenž treskce, a sebe nepolepší; jenž jiné hyzdí, a se schváli; zlost nalézá, a ctnost tupí. (*Zrcadlo hříšníka, tzv. větší, viz s. 20*)

Hus nebyl zaměřením svých česky psaných děl osamocen ani v českých zemích, ani v mezinárodních souvislostech. Německy psaná katechetická díla vídeňských současníků Jana Husa se s jeho vlastními počiny překrývají tematikou i záměrem. Byla určena nižšímu kléru, měšťanům i gramotným laikům působícím na vídeňském dvoře. Podobně také Husova česká díla cílila na laické skupiny schopné čtení, na faráře nakloněné reformním myšlenkám i na některé osobnosti spojené s pražským královským dvorem. Významnou část Husova publika tvořily ženy. Okruhu zbožných a duchovně aktivních žen adresoval Hus několik českých děl — jde o první doklady pastorálně teologických písemností v češtině, které byly určeny výhradně k duchovnímu vedení žen (především panen a vdov) a usměrňování jejich zbožnosti. Nejznámější je traktát označovaný *Dcerka*, a to podle úvodního oslovení v začátku každé kapitoly či její části, vzatého z Žalmu 44, 11: „Slyš, dcerko, a viz a přichyl ucho své“. Z jiných dokladů pak víme, že Hus považoval znalost čtení u těchto žen za samozřejmou.

Naopak závěr většího *Zrcadla hříšníka* počítá s poslechem a zdá se tedy pravděpodobně, že je Hus přednesl svým betlémským posluchačům. V textu narazíme často na imperativy „slyš“, „slyšte“, nebo

na indikativy téhož slovesa. Snadno však zaznamenáme i typické řečnické postupy: opakuje se a obměňuje téma; počáteční i závěrečné vroucí kolektivní oslovení „Najmilejší!“ se několikrát objeví i jinde v textu; hojně je užito zvolacích a tázacích vět; citát z Deuteronomia (Páté knihy Mojžíšovy) refrénovitě prostupuje celou kompozici, tematicky ji rytmičuje a připomíná ústřední myšlenku díla: potřebu pokání, umocněnou eschatologickou optikou. Žádný z vyjmenovaných rysů textové výstavby by sám o sobě nestačil, abychom museli předpokládat ústní přednes (oslovení „Najmilejší!“ se objevuje i v řadě Husových listů), ale jejich kombinace svědčí pro prezentaci živým slovem a pro autorovu přípravu na bezprostřední kontakt s posluchačem.

O určení *Jádra učení křesťanského* k četbě, nikoli k přednesu jsme se zmínili už výše. Kratší díla, jako *Abeceda* a *Devět kusů zlatých* byla bezpochyby určena k naučení nazpaměť, ostatně podtrhuje to i struktura textu; *Abeceda* přitom předpokládá seznámení se s textem očima, tedy čtení, a cílila zřejmě také na ty Husovy současníky, kteří vládli písmem, i jako inspirace pro jejich písařskou praxi.

Devět kusův zlatých označil znalec Husova díla a novodobý editor jeho českých spisů Jiří Daňhelka za doklad autorovy myšlenkově-stylizační schopnosti komponovat i rozsahově malé, ale ideově koncentrované slovesné formy. Mezi ně Daňhelka počítal i několik písní, u kterých považoval — ve stopách muzikologa a ideologa českých dějin Z. Nejedlého — za velmi pravděpodobné, že jejich původcem byl Hus. U této problematiky se na závěr krátce zastavme. Je totiž třeba vyvrátit jeden rozšířený husovský mýtus: Jan Hus jako reformátor církevního zpěvu a autor českých písní.

Jedinou písní, kterou prokazatelně složil Hus, je text s incipitem „To po smrti my shledáme...“, který čteme pouze v Husově dopise Jindřichu Škopkovi z Dubé, psaném v dubnu až květnu 1415. V úvodní poznámce k listu těmž adresátovi z 9. 6. 1415 se Hus vrací k předchozímu psaní a zmiňuje, že složil *illum cantum* (onu píseň). Pokusy spojit s Husovým autorstvím, případně s jeho autorskou úpravou další písně, stojí na vratkých nohou. Nemáme ani žádný spolehlivý doklad, že by Hus jako první zavedl zpěv lidových duchovních písní do bohoslužby. Píseň ve vernakulárním (lidovém) jazyce zpívaná obcí věřících jako organická součást liturgie je výsledkem až pohusovského vývoje.

Shrňme: Spisovatelské dílo Jana Husa má mimo oblast ideovou, náboženskou, filozofickou, politickou a sociální i svůj význam jazykový a literární. Pokud jde o Husova česká díla, jeho literární činnost se

nevymyká dobové evropské produkci, což rovnou měrou platí i o jeho latinských spisech. Avšak v souvislostech domácí literární tvorby představují Husovy české práce, jak ty kratší, tak především ty rozsáhlé a ambiciózní (*Výklady a Postila*, kterým jsme zde ovšem nevěnovali pozornost), nepochybný přínos svým zájmem o prohloubenou katechezi a duchovní vedení nižšího kléru i laiků četbou.

Předložený výbor z tzv. drobných spisů Jana Husa nám do jisté míry přiblížil žánrovou a funkční pestrost Husovy české tvorby. Ta sahá od dílka metajazykového a současně i mnemotechnického a grafického (*Abeceda*), nebo souboru „životních“ sentencí (*Devět kusův zlatých*), přes prózu náboženskovzdělávací povahy, jejíž těžiště spočívá především v sumarizovaném představení jistého vědění (*Jádro učení křesťanského*), přes rozjímavé a naučné traktáty (*Zrcadlo hříšníka, O šesti bludiech*) či spis polemický (*Knížky proti knězi kuchmistroví*) až po listy. U všech těchto textů je důležitá také rozdílná míra jejich závislosti na předlohách i vztah k Husovým vlastním latinským textům: větší *Zrcadlo hříšníka* nebo *Devět kusův zlatých* jsou adaptacemi latinských děl, která byla dobře známá a rozšířená v evropském pozdním středověku, kdežto traktát *O šesti bludiech* představuje vlastní přepracování autorova stejnojmenného latinského souboru výroků autorit.

Pozornost k rétorickým postupům při stylizaci drobných českých spisů sloužila u Husa v první řadě nikoli funkci estetické: šlo o výsledek pragmatického spojení ideového poselství — založeného často na výčtech a klasifikaci — a jemu přiměřeného, tvořivého jazykového výrazu. Tento výraz přitom nemůžeme důsledně odvodit z latinských předloh, je výsledkem nejen Husova školního vzdělání, ale také jeho invence a jazykového citu, představuje tak vlastní autorův vklad. Husovo slovo je neseno osobitým, funkčním stylem, přízpůsobeným jak potřebám laického posluchače či čtenáře, tak i účelu sdělení. V tom zůstává Husův význam v dějinách české literatury nezastupitelný.

Seznam základní literatury

A Companion to Jan Hus, eds. František Šmahel — Ota Pavlíček. Leiden, Brill 2015

Bartoš, František Michálek — Spunar, Pavel: *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*. Praha, Historický ústav ČSAV 1965

Císařová Kolářová, Anna: *Posluchačky v kapli Betlemské*. Praha, Kalich 1947

Hus, Jan: *Drobné spisy české*, ed. Jiří Daňhelka. Praha, Academia 1985 (Magistri Iohannis Hus Opera omnia, 4)

Hus, Jan: *Listy z Kostnice*, vybral a převedl Alexandr Flek. Praha, Bibliion 2015

Hus a Jeroným v Kostnici, ed. Milada Nedvědová. Praha, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1953 (Živá díla minulosti, 2)

Kejř, Jiří: *Husův proces*. Praha, Vyšehrad 2000

Listy dvou Janů, eds. Jiří Daňhelka — Anna Císařová Kolářová. Praha, ELK 1949

M. Jana Husi korespondence a dokumenty, ed. Václav Novotný. Praha, Nákladem Komise pro vydávání pramenů náboženského hnutí českého 1920 (Spisy M. Jana Husi, 9)

Soukup, Pavel: *Jan Hus: Život a smrt kazatele*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2015

Sto listů M. Jana Husi, ed. Bohumil Ryba. Praha, Laichter 1949 (Sloupové pamětní, 8) (nově vydáno in Šmahel, František: *Hranice pravdy. Husovy listy z Kostnice*. Praha, Argo 2015)

Šmahel, František: *Jan Hus: Život a dílo*. Praha, Argo 2013

Výbor z české literatury doby husitské 1, eds. Bohuslav Havránek — Josef Hrabák — Jiří Daňhelka a kol. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1963

Výbor z české literatury doby husitské 2, eds. Bohuslav Havránek — Josef Hrabák — Jiří Daňhelka a kol. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1964

Obsah

DROBNÉ SPISY

Abeceda	7
Zrcadlo hříšníka (tzv. větší)	9
Devět kusův zlatých	23
O šesti bludiech	25
Jádro učení křesťanského	60
Knížky proti knězi kuchmistrovi	65

ČESKÉ LISTY

1. Plzeňským	85
2. Mistrům a pražským stoupencům	90
3. Pražanům	92
4. Zemskému soudu	98
5. Pannám společně žijícím	101
6. Přátelům a dobrodějcům	104
7. Pražanům	106
8. Všem věrným bratřím i sestrám v Čechách na rozloučenou před odchodem do Kostnice	108
9. Všem věrným bratřím i sestrám v Čechách	111
10. Přátelům a stoupencům v Čechách	114

11. Stoupencům v Čechách — v Praze, Žatci, Lounech a Plzni.....	116
12. Jindřichovi Škopkovi z Dubé.....	118
13. Jindřichovi Škopkovi z Dubé.....	121
14. Přátelům v Čechách	122
15. Jindřichovi Škopkovi z Dubé.....	126
16. Přátelům v Čechách	128
17. Všem věrným Čechům	132
18. Přátelům v Čechách	135
19. Přátelům v Čechách	137
Komentář.....	141
Seznam základní literatury	154
Ediční poznámka	156
Textově kritický aparát.....	160
Zkratky zmiňovaných biblických knih a užitá literatura	193

ČESKÁ KNIŽNICE / sv. 99

Řídí redakční rada České knihovny ve složení:

Jiří Flaišman (předseda), Jiří Holý, Pavel Janáček,

Jan Linka, Filip Tomáš, Martin Valášek

Jan Hus

VÝBOR Z DROBNÝCH ČESKÝCH SPISŮ / ČESKÉ LISTY

Text edičně připravil a komentář napsal Jakub Sichálek

Obálka (s použitím malby *Veraikon svatovítský*, 1400/1440,

Metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze; reprofoto: Správa Pražského
hradu, Jiří Kopřiva), vazba a grafická úprava Boris Mysliveček

Odpovědná redaktorka Petra Hesová

Sazba písmem Lido a litografie obálky a vazby Robert Šváb

Tisk a knihařské zpracování Reprocentrum, Blansko

Vydal Nadační fond Česká knihovna

ÚČLK FF UK, Náměstí Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

(www.kniznice.cz),

Ústav pro českou literaturu AV ČR

Na Florenci 3/1420, 110 00 Praha 1

(www.ucl.cas.cz)

a vydavatelství Host

Radlas 5, 602 00 Brno

(www.hostbrno.cz)

v Praze a Brně roku 2018 jako 1439. publikaci vydavatelství Host

204 strany

V České knihovně vydání první